

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 17ης Νοεμβρίου 2016¹

Υπόθεση C-469/15 P

**FSL Holdings κ.λπ.
κατά**

Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Αίτηση αναιρέσεως — Ανταγωνισμός — Συμπράξεις (άρθρο 101 ΣΛΕΕ) — Ευρωπαϊκή αγορά μπανάνας — Σύμπραξη στον τομέα της μπανάνας στη Νότια Ευρώπη (Ιταλία, Ελλάδα, Πορτογαλία) — Συντονισμός κατά τον καθορισμό των τιμών και ανταλλαγή πληροφοριών οι οποίες είναι σημαντικές για τον καθορισμό των τιμών — Παραδεκτό αποδεικτικών στοιχείων — Απαγορεύσεις χρήσεως αποδεικτικών στοιχείων — Τυχαία ευρήματα — Συνεργασία με εθνικές αρχές — Διαβίβαση αποδεικτικών στοιχείων από εθνικές αρχές που δεν είναι οι ίδιες αρχές ανταγωνισμού — Δικαιώματα άμυνας — Αποτελεσματική δικαστική προστασία — Καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως — Έννοια του εξ αντικειμένου περιορισμού του ανταγωνισμού»

I – Εισαγωγή

1. Δύναται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να χρησιμοποιεί, στο πλαίσιο σχετικής με σύμπραξη διαδικασίας, αποδεικτικά στοιχεία που της διαβιβάστηκαν από εθνική φορολογική αρχή ως τυχαίο εύρημα; Τούτο αποτελεί κατά βάση το νομικό ζήτημα που καλείται να εξετάσει το Δικαστήριο στην υπό κρίση κατ' αναίρεση διαδικασία.

2. Το ζήτημα αυτό τίθεται στο πλαίσιο της «συμπράξεως στον τομέα της μπανάνας» στη Νότια Ευρώπη που αποκαλύφθηκε προ ολίγων ετών². Μέλη της συμπράξεως αυτής ήταν οι όμιλοι επιχειρήσεων Chiquita και Pacific. Η Επιτροπή έλαβε το 2007 από την ιταλική υπηρεσία δώξεως οικονομικού εγκλήματος³ πληροφορίες σχετικά με τη σύμπραξη αυτή προερχόμενες από ποινική διαδικασία σχετική με φορολογικές παραβάσεις. Μεταξύ άλλων, σε αυτές τις πληροφορίες στήριξε η Επιτροπή εν συνεχεία την από 12 Οκτωβρίου 2011 απόφασή της⁴ με την οποία διαπίστωσε παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και επέβαλε πρόστιμο αξίας ενός εκατομμυρίου σε τρεις εταιρίες του ομίλου Pacific, ήτοι στην FSL Holdings (στο εξής: FSL), στην εταιρία Léon Van Parys (στο εξής: LVP) και στην Pacific Fruit Company Italy SpA (στο εξής: PCFI)⁵.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Η σύμπραξη στον τομέα της μπανάνας που αποκαλύφθηκε προ ολίγων ετών στη *Βόρεια Ευρώπη* αποτέλεσε ήδη αντικείμενο εξετάσεως από το Δικαστήριο στις αποφάσεις της 19ης Μαρτίου 2015, *Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής* (C-286/13 P, EU:C:2015:184), και της 24ης Ιουνίου 2015, *Fresh Del Monte Produce κατά Επιτροπής και Επιτροπή κατά Fresh Del Monte Produce* (C-293/13 P και C-294/13 P, EU:C:2015:416).

3 — *Guardia di Finanza*.

4 — Απόφαση C(2011) 7273 τελικό της Επιτροπής, της 12ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] [Υπόθεση COMP/39482 – Εξωτικά φρούτα (μπανάνες), περίληψη της οποίας περιλαμβάνεται σε ΕΕ 2012, C 64, σ. 10], στο εξής: επίμαχη απόφαση.

5 — Στο εξής, από κοινού: αναιρεσείουσες.

3. Η προσφυγή ακυρώσεως που ασκήθηκε από τις τρεις εταιρίες κατά της εν λόγω αποφάσεως ευδοκίμησε εν μέρει μόνο στον πρώτο βαθμό. Με την απόφασή του της 16ης Ιουνίου 2015⁶ το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε εν μέρει την προσφυγή τους. Πλέον, οι FSL, LVP και PCFI εμμένουν στο αίτημά τους περί παροχής έννομης προστασίας ενώπιον του Δικαστηρίου ως δικάζοντος κατ' αναίρεση.

4. Η δυνατότητα χρήσεως πληροφοριών και αποδείξεων τις οποίες η Επιτροπή έλαβε από εθνικές αρχές αποτελεί ζήτημα που αφορά τον πυρήνα του εκσυγχρονισμένου συστήματος επιβολής των κανόνων για τις συμπράξεις το οποίο δημιούργησε ο κανονισμός (ΕΚ) 1/2003⁷. Ως εκ τούτου, η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπό κρίση υπόθεση πρόκειται να αποτελέσει νομολογιακό προηγούμενο για τη μελλοντική συνεργασία μεταξύ των αρχών της Ένωσης και των εθνικών αρχών, τόσο για τις αρχές που είναι αρμόδιες για τις συμπράξεις όσο και για τις αρχές διοικητικών υπηρεσιών με διαφορετικό πεδίο αρμοδιοτήτων.

5. Πέραν τούτων, στην υπό κρίση υπόθεση τίθενται επίσης ορισμένα συνήθη ζητήματα σε σχέση με την υπαγωγή σε καθεστώς επεικούς μεταχειρίσεως, την αποτελεσματική δικαστική προστασία και την έννοια του εξ αντικειμένου περιορισμού του ανταγωνισμού.

II – Το νομικό πλαίσιο

6. Το νομικό πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως καθορίζεται από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και τον κανονισμό 1/2003.

7. Το άρθρο 12 του κανονισμού 1/2003 περιλαμβάνει, υπό τον τίτλο «Ανταλλαγές πληροφοριών», την ακόλουθη ρύθμιση:

«(1) Προκειμένου για την εφαρμογή των [άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ], η Επιτροπή και οι αρχές ανταγωνισμού των κρατών μελών έχουν την εξουσία να ανταλλάσσουν και να χρησιμοποιούν ως αποδεικτικό μέσο οποιοδήποτε πραγματικό ή νομικό στοιχείο, περιλαμβανομένων των πληροφοριών εμπιστευτικού χαρακτήρα.

(2) Οι πληροφορίες που ανταλλάσσονται χρησιμοποιούνται ως αποδεικτικά μέσα μόνον προκειμένου για την εφαρμογή [του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ] και για το αντικείμενο για το οποίο τις συνέλεξε η αρχή η οποία τις διαβιβάζει. Ωστόσο, όταν στην ίδια υπόθεση εφαρμόζεται εθνική νομοθεσία ανταγωνισμού εκ παραλλήλου με την κοινοτική νομοθεσία ανταγωνισμού και δεν οδηγεί σε διαφορετικό αποτέλεσμα, οι πληροφορίες που ανταλλάσσονται δυνάμει του παρόντος άρθρου είναι επίσης δυνατόν να χρησιμοποιηθούν για την εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας ανταγωνισμού.

(3) Οι πληροφορίες που ανταλλάσσονται δυνάμει της παραγράφου 1 μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποδείξεις για την επιβολή κυρώσεων σε φυσικά πρόσωπα μόνον εάν:

- η νομοθεσία της διαβιβάζουσας αρχής προβλέπει κυρώσεις αναλόγου είδους σε σχέση με παράβαση του [άρθρου 101 ΣΛΕΕ ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ] ή, ελλείψει νομοθετικών διατάξεων,
- οι πληροφορίες έχουν συλλεγεί με τρόπο που τηρεί το ίδιο επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων υπεράσπισης των φυσικών προσώπων όπως ορίζουν οι εθνικοί κανόνες της παραλήπτριας αρχής. Ωστόσο, στην περίπτωση αυτή, οι πληροφορίες που ανταλλάσσονται δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν από την παραλήπτρια αρχή για την επιβολή στερητικών της ελευθερίας ποινών.»

6 — Απόφαση της 16ης Ιουνίου 2015, FSL κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-655/11, EU:T:2015:383, στο εξής: ανααιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

7 — Κανονισμός (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 [ΕΚ] και 82 [ΕΚ] της συνθήκης (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1, στο εξής: κανονισμός 1/2003).

8. Στην αιτιολογική σκέψη 16 του κανονισμού 1/2003 περιλαμβάνονται οι εξής επεξηγηματικές παρατηρήσεις σχετικά με το άρθρο 12:

«Παρά τις ενδεχόμενες αντίθετες εθνικές διατάξεις, θα πρέπει να επιτρέπεται μεταξύ των μελών του [Ευρωπαϊκού Δικτύου Ανταγωνισμού] η ανταλλαγή πληροφοριών, ακόμη και εμπιστευτικού χαρακτήρα, καθώς και η χρησιμοποίηση τέτοιων πληροφοριών ως αποδεικτικών στοιχείων. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή των [άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ], καθώς και για την παράλληλη εφαρμογή των εθνικών διατάξεων για τον ανταγωνισμό, υπό τον όρο ότι η εφαρμογή των εθνικών διατάξεων αφορά την ίδια περίπτωση και δεν οδηγεί σε διαφορετικό αποτέλεσμα. Οσάκις οι ανταλλασσόμενες πληροφορίες χρησιμοποιούνται από την παραλήπτρια αρχή για επιβολή κυρώσεων σε επιχειρήσεις, δεν θα πρέπει να υπάρχει άλλος περιορισμός στη χρησιμοποίηση των πληροφοριών πλην της υποχρέωσης να χρησιμοποιηθούν για το σκοπό για τον οποίο συνελέγησαν, δεδομένου ότι οι κυρώσεις που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις είναι του αυτού τύπου σε όλα τα συστήματα. Τα δικαιώματα υπεράσπισης των οποίων απολαύουν οι επιχειρήσεις στα διάφορα συστήματα μπορούν να θεωρηθούν επαρκώς ισοδύναμα. Τα φυσικά, ωστόσο, πρόσωπα μπορούν να υπόκεινται σε διάφορου τύπου κυρώσεις ανάλογα με τα διάφορα συστήματα. Όταν συμβαίνει αυτό, πρέπει απαραίτητως να λαμβάνεται μέριμνα ώστε οι πληροφορίες να μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνον εφ' όσον έχουν συλλεγεί με τρόπο που τηρεί το ίδιο επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων υπεράσπισης των φυσικών προσώπων όπως ορίζουν οι εθνικοί κανόνες της παραλήπτριας αρχής.»

9. Περαιτέρω, χρίζει μνείας το άρθρο 28 του κανονισμού 1/2003, η παράγραφος 1 του οποίου έχει την εξής διατύπωση:

«Με την επιφύλαξη της εφαρμογής των άρθρων 12 και 15, οι πληροφορίες που συλλέγονται δυνάμει των άρθρων 17 έως 22 επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν μόνο για το σκοπό για τον οποίο συγκεντρώθηκαν.»

10. Τέλος, το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003 ορίζει, υπό τον τίτλο «Ελεγχος από το Δικαστήριο», τα εξής:

«Το Δικαστήριο διαθέτει πλήρη δικαιοδοσία για τον έλεγχο των αποφάσεων με τις οποίες η Επιτροπή επιβάλλει πρόστιμο ή χρηματική ποινή. Το Δικαστήριο δύναται να καταργεί, να μειώνει ή να επαυξάνει τα πρόστιμα ή τις χρηματικές ποινές που έχουν επιβληθεί.»

III – Το ιστορικό της διαφοράς

11. Ο όμιλος επιχειρήσεων Pacific εμπορεύεται μπανάνες με το εμπορικό σήμα Bonita. Το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Pacific παρέβη από κοινού με την Chiquita τους κανόνες περί συμπράξεων του άρθρου 101 ΣΛΕΕ στην αγορά μπανάνας της Νότιας Ευρώπης, κατ' ακριβολογία δε στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία.

A – Τα πραγματικά περιστατικά και η διοικητική διαδικασία

12. Στις 26 Ιουλίου 2007, η Επιτροπή έλαβε από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος αντίγραφα προσωπικών σημειώσεων υπαλλήλου της Pacific, τα οποία είχαν ανευρεθεί σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην οικία και στο γραφείο του υπαλλήλου στην Ιταλία στο πλαίσιο εθνικής ποινικής έρευνας σχετικής με φορολογικές παραβάσεις⁸.

8 — Σκέψη 7 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και αιτιολογική σκέψη 81 της επίμαχης αποφάσεως.

13. Ακολούθως, η Επιτροπή διενήργησε ελέγχους στους χώρους εισαγωγών μπανανών στην Ιταλία και την Ισπανία. Περαιτέρω, απέστειλε αιτήσεις παροχής πληροφοριών στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, σε πελάτες και σε άλλους παράγοντες της αγοράς, ζητώντας τους εκ νέου ορισμένες πληροφορίες οι οποίες περιλαμβάνονταν ήδη στον φάκελο της διαδικασίας που αφορούσε τη σύμπραξη στον τομέα της μπανάνας στη Βόρεια Ευρώπη⁹.

14. Μετά την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, την παροχή προσβάσεως στον φάκελο και την ακρόαση των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, η Επιτροπή εξέδωσε στις 12 Οκτωβρίου 2011 την επίμαχη απόφαση.

15. Με την απόφαση αυτή, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι, κατά την εκεί ειδικότερα προσδιοριζόμενη περίοδο μεταξύ 2004 και 2005, τα μέλη της συμπράξεως συντόνισαν τη στρατηγική τους περί τιμών στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Πορτογαλία όσον αφορά τις μελλοντικές τιμές, τα επίπεδα τιμών και τις διακυμάνσεις και/ή τάσεις τιμών και αντάλλαξαν πληροφορίες για τη μελλοντική συμπεριφορά στην αγορά όσον αφορά τις τιμές¹⁰. Οι εν λόγω πρακτικές αποτελούσαν μέρος ενός συνολικού συστήματος χαράξεως των γραμμών δράσεώς τους στην αγορά και περιορισμού της ατομικής εμπορικής πολιτικής τους· στο πλαίσιο αυτό επεδίωκαν κοινό, αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού και ενιαίο οικονομικό σκοπό ο οποίος συνίστατο στον περιορισμό ή τη νόθευση της φυσιολογικής διακυμάνσεως των τιμών στον τομέα της μπανάνας στην Ιταλία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία και στην ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών¹¹.

16. Κατά την Επιτροπή, οι ενέργειες αυτές συνιστούν συμφωνία κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, επειδή οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις ήλθαν σε ρητή συμφωνία για συγκεκριμένη πρακτική στην αγορά, προκειμένου να αντιπαρέλθουν συνειδητά τους κινδύνους του ανταγωνισμού με τη μεταξύ τους συνεργασία. Ακόμη και αν δεν αποδεικνυόταν ότι τα εμπλεκόμενα μέρη ρητώς συνομολόγησαν κοινό σχέδιο το οποίο συνιστά συμφωνία, συντρέχει, κατά την Επιτροπή, εναρμονισμένη πρακτική κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ο δε διάυλος πληροφόρησης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών επηρέασε τη συμπεριφορά τους κατά τον καθορισμό της τιμής της μπανάνας στη νότια Ευρώπη¹².

17. Λόγω της εμπλοκής τους σε ενιαία και διαρκή παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, η Επιτροπή επέβαλε με την επίμαχη απόφαση στις FSL, LVP και PFCI πρόστιμο 8 919 000 ευρώ εις ολόκληρον. Αντιθέτως, το πρόστιμο που επιβλήθηκε στην Chiquita ήταν μηδενικό λόγω της υπαγωγής της σε καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως¹³.

B – Η διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου

18. Κατά της επίμαχης αποφάσεως, οι FSL, LVP και PFCI άσκησαν σε πρώτο βαθμό, στις 22 Δεκεμβρίου 2011, προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

19. Με την απόφασή του της 16ης Ιουνίου 2015 το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε εν μέρει την επίμαχη απόφαση και μείωσε το ύψος του προστίμου κατά περίπου ένα τέταρτο, καθορίζοντάς το σε 6 689 000 ευρώ, και προβαίνοντας σε επιμερισμό των δικαστικών εξόδων.

9 — Επί της συμπράξεως στον τομέα της μπανάνας στη Βόρεια Ευρώπη, βλ. απόφαση E(2008) 5955 τελικό της Επιτροπής, της 15 Οκτωβρίου 2008, σχετικά με διαδικασία του άρθρου 81 [ΕΚ] (Υπόθεση COMP/39.188 – Μπανάνες, περίληψη της οποίας περιλαμβάνεται σε ΕΕ 2009, C 189, σ. 12).

10 — Σκέψη 22 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθώς και αιτιολογικές σκέψεις 94 και 187 της επίμαχης αποφάσεως.

11 — Σκέψη 24 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθώς και αιτιολογικές σκέψεις 209 και 213 της επίμαχης αποφάσεως.

12 — Σκέψη 23 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθώς και αιτιολογικές σκέψεις 188 και 195 της επίμαχης αποφάσεως.

13 — Σκέψη 32 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και άρθρο 2 της επίμαχης αποφάσεως.

IV – Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

20. Με δικόγραφο της 4ης Σεπτεμβρίου 2015, οι αναιρεσείουσες άσκησαν από κοινού την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου.

21. Οι αναιρεσείουσες ζητούν από το Δικαστήριο:

- κυρίως, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση για τον λόγο ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στηρίχθηκε σε αποδείξεις που συγκεντρώθηκαν κατά τρόπο που παραβλέπει πλήρως την προβλεπόμενη διαδικασία για τη συλλογή αποδείξεων καθώς και για τον λόγο ότι εφήρμοσε εσφαλμένα την ανακοίνωση του 2002 περί συνεργασίας, και, εκ ως τούτου, να ακυρώσει στο σύνολό της την επίμαχη απόφαση·
- επικουρικώς, να αναιρέσει μερικώς την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση στον βαθμό που το Γενικό Δικαστήριο δεν διενήργησε διεξοδικό δικαστικό έλεγχο του προστίμου που επιβλήθηκε σε βάρος των αναιρεσείουσών και, ως εκ τούτου, να μειώσει ουσιαδώς το ποσό του προστίμου που τους επιβλήθηκε δυνάμει της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως·
- έτι επικουρικότερον, να αναιρέσει μερικώς την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση στον βαθμό που το Γενικό Δικαστήριο δεν αιτιολόγησε επαρκώς ότι η παράβαση είχε ως αντικείμενο ή αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού και, κατά συνέπεια, να παραπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, εκτός εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι έχει αρκούντως διαφωτισθεί προκειμένου να ακυρώσει την επίμαχη απόφαση·
- σε κάθε περίπτωση, να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν οι αναιρεσείουσες τόσο ενώπιον του Δικαστηρίου όσο και ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

22. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και
- να καταδικάσει τις αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα.

23. Η συζήτηση της αιτήσεως αναιρέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου διεξήχθη εγγράφως.

V – Εκτίμηση

24. Με την αίτησή αναιρέσεώς τους, οι FSL, LVP και PFCI δεν θέτουν πλέον όλα τα ζητήματα που απετέλεσαν το αντικείμενο της πρωτοβάθμιας δίκης. Αντιθέτως, στην κατ' αναίρεση διαδικασία η αντιδικία περιορίζεται μόνο σε επιλεγμένα ζητήματα. Στο πλαίσιο αυτό, οι αναιρεσείουσες στηρίζονται σε τέσσερις λόγους αναιρέσεως, από τους οποίους ο πρώτος αφορά τη δυνατότητα χρήσεως των αποδείξεων που διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος (συναφώς ευθύς αμέσως υπό Α), ο δεύτερος την υπαγωγή σε καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως (συναφώς κατωτέρω υπό Β), ο τρίτος έχει ως αντικείμενο την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας όσον αφορά το πρόστιμο (συναφώς κατωτέρω υπό Γ) και ο τέταρτος θίγει το ζήτημα της έννοιας του εξ αντικειμένου περιορισμού του ανταγωνισμού (συναφώς εν τέλει υπό Δ).

A – Επί της δυνατότητας χρήσεως των αποδείξεων που διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος (πρώτος λόγος αναιρέσεως)

25. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκεται στην υπό κρίση υπόθεση ο πρώτος λόγος αναιρέσεως ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη δυνατότητα χρήσεως από την Επιτροπή των αποδείξεων που της διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι οι προσωπικές σημειώσεις στελέχους της Pacific, τις οποίες η ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος κατέσχεσε κατά την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην οικία του στο πλαίσιο ποινικής έρευνας σχετικής με φορολογικές παραβάσεις, χρησιμοποιήθηκαν ανεπίτρεπτα από την Επιτροπή ως απόδειξη περί διαπράξεως παραβάσεως των κανόνων περί συμπράξεων, στο πλαίσιο διοικητικής διαδικασίας διενεργηθείσας δυνάμει του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και του κανονισμού 1/2003.

26. Κατ' ουσίαν, οι αναιρεσείουσες προβάλλουν την αιτίαση ότι το Γενικό Δικαστήριο, με τις σκέψεις 66 έως 99 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, προσέβαλε τα δικαιώματα τους άμυνας και επίσης παρέβη θεμελιώδεις διαδικαστικές απαιτήσεις, ήτοι τις αξιολογικές κρίσεις του νομοθέτη οι οποίες αποτυπώνονται στο άρθρο 12, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003. Περαιτέρω, υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε στην πλημμέλεια της παραμορφώσεως αποδεικτικών στοιχείων.

27. Ακολούθως, υπεισέρχομαι σε καθένα από τα ανωτέρω τρία επιμέρους ζητήματα σε διακριτά κεφάλαια, κρίνοντας σκόπιμο στο πλαίσιο αυτό να ομαδοποιήσω τις προβαλλόμενες από τις αναιρεσείουσες αιτιάσεις ανά θεματική κατηγορία και να τις εξετάσω με διαφορετική σειρά.

1. Επί του ισχυρισμού ότι συντρέχει περίπτωση απαγορεύσεως χρήσεως αποδείξεων

28. Κεντρικός άξονας των αιτιάσεων των αναιρεσειουσών κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου είναι το επιχείρημα ότι σε επίπεδο Ένωσης δεν είναι δυνατό να γίνουν δεκτές αποδείξεις οι οποίες «αποκτήθηκαν κατά απόλυτη καταπάτηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων» και ότι για τον λόγο αυτό δεν επιτρέπεται η χρήση τους.

29. Ωστόσο, όσον αφορά κατ' αρχάς τον ισχυρισμό περί καταπατήσεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων, οι αναιρεσείουσες δεν εκθέτουν σε κανένα σημείο αναλυτικότερα σε τι ακριβώς συνίσταται η καταπάτηση αυτή στην υπό κρίση περίπτωση, τόσο σε επίπεδο Ένωσης όσο και σε εθνικό επίπεδο¹⁴. Επομένως, η επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών ως προς το ζήτημα αυτό είναι τόσο γενική και αόριστη ώστε να είναι ανεπίδεκτη νομικής εκτιμήσεως¹⁵.

30. Όσον αφορά δε τον ισχυρισμό ότι δεν είναι δυνατό να γίνει χρήση των αποδείξεων που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος, ο ισχυρισμός αυτός των αναιρεσειουσών παρέχει την ευκαιρία για τη διατύπωση ορισμένων διευκρινίσεων όσον αφορά τις συνθήκες υπό τις οποίες πρέπει να γίνεται δεκτή η συνδρομή περιπτώσεως απαγορεύσεως της χρήσεως αποδείξεων στο πλαίσιο διαδικασιών σχετικά με την εφαρμογή του δικαίου των συμπράξεων.

31. Η σχετική συλλογιστική πρέπει να έχει ως αφετηρία την παραδοχή ότι η παραβίαση των κανόνων περί συμπράξεων μπορεί να αποδειχθεί με κάθε κατάλληλο αποδεικτικό μέσο. Στο δίκαιο της Ένωσης δεν ισχύει κάποια γενική αρχή ότι οι αρμόδιες αρχές ανταγωνισμού δύνανται να στηρίζονται μόνο σε συγκεκριμένα αποδεικτικά μέσα ή ότι δύνανται να αντλούν αποδείξεις μόνον από συγκεκριμένες πηγές.

14 — Εξαιρουμένου του ισχυρισμού περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας, τον οποίο θα εξετάσω κατωτέρω χωριστά (βλ., σχετικώς, σημεία 52 έως 63 των παρουσών προτάσεων).

15 — Αποφάσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, Lindorfer κατά Συμβουλίου (C-227/04 P, EU:C:2007:490, σκέψη 83), της 18ης Ιουλίου 2013, Schindler Holding κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-501/11 P, EU:C:2013:522, σκέψη 45), και της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, MasterCard κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-382/12 P, EU:C:2014:2201, σκέψη 151).

32. Αντιθέτως, το εύρος των διαθέσιμων αποδείξεων ότι στοιχειοθετείται παραβίαση των κανόνων περί συμπράξεων είναι το μέγιστο δυνατόν. Συγκεκριμένα, στη νομολογία γίνεται δεκτό ότι η ύπαρξη πρακτικής ή συμφωνίας αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρέπει στις περισσότερες περιπτώσεις να συνάγεται από ορισμένο αριθμό συμπτώσεων και ενδείξεων οι οποίες, συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξηγήσεως, απόδειξη της παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού¹⁶. Τούτο ισχύει ακόμη περισσότερο στις περιπτώσεις συμπράξεων οι οποίες, λόγω της φύσεώς τους, καλύπτονται από μυστικότητα και στο πλαίσιο αυτό οι σημειώσεις των εμπλεκομένων κατά κανόνα περιορίζονται στο ελάχιστο¹⁷.

33. Όσον αφορά την αποδεικτική δύναμη των εκάστοτε αποδείξεων, ισχύει η αρχή της ελεύθερης εκτιμήσεως των αποδείξεων, στο πλαίσιο της οποίας το μόνο κατάλληλο κριτήριο για την εκτίμηση των αποδείξεων αποτελεί η αξιοπιστία τους¹⁸.

34. Μόνον κατ' εξαίρεση ισχύουν απαγορεύσεις χρήσεως αποδείξεων οι οποίες εμποδίζουν τη χρήση μεμονωμένων αποδεικτικών μέσων για την απόδειξη παραβάσεων του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ. Τέτοιες απαγορεύσεις μπορούν, αφενός, να οφείλονται στο γεγονός ότι κάποια απόδειξη αποκτήθηκε κατά παράβαση ουσιωδών διαδικαστικών κανόνων οι οποίοι σκοπούν στην προστασία των υποκειμένων δικαίου (βλ. σχετικά τμήμα α') και, αφετέρου, στο γεγονός ότι κάποια απόδειξη προορίζεται να χρησιμοποιηθεί για παράνομο σκοπό (βλ. σχετικά τμήμα β').

Απαγόρευση κτήσεως από την Επιτροπή αποδείξεων κατά παράβαση ουσιωδών διαδικαστικών κανόνων

35. Κατ' αρχάς, οι αναιρεσείουσες προβάλλουν την αιτίαση ότι το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να είχε εξετάσει αν η Επιτροπή απέκτησε νομίμως τις αποδείξεις που προήλθαν από τη σχετική με φορολογικές παραβάσεις εθνική ποινική διαδικασία.

36. Κατά βάση, η νομιμότητα της συλλογής αποδείξεων από εθνικές υπηρεσίες και της διαβίβασής στην Επιτροπή πληροφοριών που αποκτήθηκαν κατ' εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας κρίνονται βάσει του εθνικού δικαίου· εξάλλου, ο δικαστής της Ένωσης δεν είναι αρμόδιος να ελέγχει τη νομιμότητα, με γνώμονα το εθνικό δίκαιο, πράξεως εκδοθείσας από εθνική αρχή¹⁹. Τούτο επισημάνθηκε απολύτως ορθώς από το Γενικό Δικαστήριο²⁰.

37. Εξυπακούεται ότι τούτο δεν σημαίνει ότι η Επιτροπή ή τα δικαστήρια της Ένωσης επιτρέπεται, στο πλαίσιο σχετικής με σύμπραξη διαδικασίας, να στηρίζονται εν γνώσει τους σε αποδεικτικά στοιχεία τα οποία αποκτήθηκαν καταφανώς κατά παράβαση των ουσιωδών διαδικαστικών κανόνων. Θεμελιώδεις αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως ιδίως η αρχή της χρηστής διοικήσεως (άρθρο 41, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων) και το δικαίωμα δίκαιης δίκης (άρθρο 47, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων) επιτάσσουν τη διενέργεια τουλάχιστον συνοπτικού ελέγχου από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης βάσει όλων των γνωστών σε αυτά περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως²¹.

16 — Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 57), της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Επιτροπή κατά Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, σκέψη 70), και της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, Total Marketing Services κατά Επιτροπής (C-634/13 P, EU:C:2015:614, σκέψη 26).

17 — Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 55), και της 25ης Ιανουαρίου 2007, Sumitomo Metal Industries και Nippon Steel κατά Επιτροπής (C-403/04 P και C-405/04 P, EU:C:2007:52).

18 — Αποφάσεις της 25ης Ιανουαρίου 2007, Dalmine κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψεις 49 και 63), και της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Siemens κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-239/11 P, C-489/11 P και C-498/11 P, EU:C:2013:866, σκέψη 128).

19 — Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2007, Dalmine κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψη 62).

20 — Σκέψη 45 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

21 — Κατά την έννοια αυτή, επίσης, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2008, Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-402/05 P και C-415/05 P, EU:C:2008:461, σκέψη 284), κατά την οποία δεν μπορούν να επιτραπούν εντός της Ένωσης μέτρα ασύμβατα προς τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

38. Για τον λόγο αυτόν, η Επιτροπή πρέπει να βεβαιώνεται στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας ότι τα επίμαχα αποδεικτικά στοιχεία, βάσει όλων των διαθέσιμων σε αυτήν στοιχείων, ούτε συνελέγησαν από τις εθνικές αρχές παρανόμως ούτε διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή κατά τρόπο παράνομο. Ομοίως το Γενικό Δικαστήριο οφείλει να διενεργεί έναν τέτοιον έλεγχο περί προδήλων παρανομιών εφόσον προβλήθηκαν αντίστοιχες αιτιάσεις κατά την πρωτοβάθμια δίκη²².

39. Στην υπό κρίση υπόθεση, το Γενικό Δικαστήριο, όπως προηγουμένως και η Επιτροπή, είχε στη διάθεσή του δύο κυρίως ενδείξεις οι οποίες συνηγορούσαν υπέρ της νομιμότητας της διαβιβάσεως των αποδείξεων από την ιταλική υπηρεσία δώξεως οικονομικού εγκλήματος στην Επιτροπή. Αφενός, η διαβίβαση των αποδεικτικών στοιχείων αυτών δεν απαγορεύτηκε από ιταλικό δικαστήριο²³. Αφετέρου, τα επίμαχα αποδεικτικά στοιχεία που προήλθαν από τη σχετική με φορολογικές παραβάσεις εθνική ποινική διαδικασία διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή κατόπιν αδείας που χορήγησε η ιταλική εισαγγελία²⁴.

40. Οι αναιρεσείουσες δεν προβάλλουν κάποιον ισχυρισμό που θα ήταν ικανός να κλονίσει την ορθότητα των σχετικών διαπιστώσεων του Γενικού Δικαστηρίου και να δημιουργήσει αμφιβολίες σχετικά με τη νομιμότητα της διαβιβάσεως των αποδείξεων αυτών. Μάλιστα, κατά την κατ' αναίρεση διαδικασία παραδέχονται ρητώς ότι δεν υφίσταται απόφαση ιταλικού δικαστηρίου η οποία να έχει κρίνει παράνομη τη διαβίβαση των επίμαχων εγγράφων, μολονότι, κατά τη δική τους μαρτυρία, επιχείρησαν να «ασκήσουν τα δικαιώματά τους σε εθνικό επίπεδο».

41. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν μπορεί να ευδοκιμήσει η αιτίαση ότι το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε σε αποδείξεις τις οποίες η Επιτροπή απέκτησε παρανόμως και οι οποίες υπέκειντο για τον λόγο αυτόν σε απαγόρευση χρήσεως.

Απαγόρευση χρήσεως των αποδείξεων για παράνομο σκοπό

42. Περαιτέρω, οι αναιρεσείουσες προβάλλουν την αιτίαση ότι οι αποδείξεις που διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία δώξεως οικονομικού εγκλήματος, προερχόμενες από ποινική διαδικασία σχετική με φορολογικές παραβάσεις, χρησιμοποιήθηκαν ανεπίτρεπτα στο πλαίσιο της σχετικής με σύμπραξη διαδικασίας προς απόδειξη παραβάσεως του άρθρου 101 ΣΛΕΕ.

43. Οι αναιρεσείουσες στηρίζουν κατ' ουσίαν την επιχειρηματολογία τους στο άρθρο 12, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003. Υποστηρίζουν ότι η εν λόγω διάταξη έχει την έννοια ότι αποτελεί έκφραση μιας γενικής αρχής κατά την οποία όλες οι αποδείξεις που ανταλλάσσονται μεταξύ της Επιτροπής και των εθνικών αρχών πρέπει να προορίζονται αποκλειστικά για την εκπλήρωση συγκεκριμένου σκοπού. Κατά τις αναιρεσείουσες, για την απόδειξη αντίθετης προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικής κατ' άρθρον 101 ΣΛΕΕ ή κατ' άρθρον 102 ΣΛΕΕ επιτρέπεται η ανταλλαγή μόνον των αποδείξεων οι οποίες συνελέγησαν ακριβώς προκειμένου να εκπληρώσουν τον σκοπό αυτόν.

44. Εντούτοις, ούτε η επιχειρηματολογία αυτή είναι αρκούντως πειστική.

22 — Κατά την έννοια αυτή, απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2007, *Dalmine* κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψη 63, τελευταία περίοδος), κατά την οποία πρέπει να εξετάζεται αν η διαβίβαση των επίμαχων αποδεικτικών στοιχείων στην Επιτροπή κρίθηκε παράνομη από εθνικό δικαστήριο.

23 — Σκέψεις 80 και 81 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

24 — Σκέψεις 82 έως 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

45. Με το άρθρο 12 του κανονισμού 1/2003 επιδιώκεται η εκπλήρωση ενός ιδιαίτερου σκοπού: η διάταξη αυτή αποβλέπει στη διευκόλυνση και την προαγωγή της συνεργασίας των αρχών εντός του Ευρωπαϊκού Δικτύου Ανταγωνισμού, ήτοι μεταξύ των αρχών ανταγωνισμού της Ένωσης και των εθνικών αρχών. Για τον λόγο αυτόν, το άρθρο 12 επιτάσσει ρητώς ότι οι αποδείξεις που ανταλλάσσονται μεταξύ των αρχών ανταγωνισμού –υπό τις εκάστοτε εκεί λεπτομερώς οριζόμενες προϋποθέσεις– είναι άνευ ετέρου δυνατό να χρησιμοποιηθούν στις σχετικές με συμπράξεις διαδικασίες.

46. Από τα ανωτέρω όμως δεν πρέπει να συναχθεί εξ αντιδιαστολής ότι *εκτός* του Ευρωπαϊκού Δικτύου Ανταγωνισμού η ανταλλαγή πληροφοριών και η διαβίβαση αποδείξεων από μια αρχή σε άλλη είναι ανεπίτρεπτες. Τέτοια συστατική ερμηνεία αντιβαίνει στην αρχή της διαδικαστικής αυτονομίας των κρατών μελών. Ταυτοχρόνως περιορίζει υπέρμετρα τις διαθέσιμες στην Επιτροπή και στις εθνικές αρχές ανταγωνισμού δυνατότητες αποδείξεως στο πλαίσιο των σχετικών με σύμπραξη διαδικασιών²⁵. Εν τέλει, η ερμηνεία αυτή προσκρούει σε μια θεμελιώδη επιδίωξη του δικαίου της Ένωσης, ήτοι την αποτελεσματική επιβολή των κανόνων του ανταγωνισμού στην ευρωπαϊκή εσωτερική αγορά²⁶.

47. Σε αντίθεση με τα ανωτέρω, το άρθρο 12, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, το οποίο επικαλούνται οι αναιρεσείουσες, δεν αποτελεί έκφραση κάποιας γενικότερης νομικής αρχής κατά την οποία στο πλαίσιο των σχετικών με σύμπραξη διαδικασιών επιτρέπεται μόνον η χρήση των αποδείξεων οι οποίες συνελέγησαν προηγουμένως για σκοπούς σχετικούς με την επιβολή των κανόνων για τις συμπράξεις. Βεβαίως είναι αληθές ότι οι αποδείξεις –ακόμη και αν έχουν συλλεγεί κατά απολύτως νόμιμο τρόπο– δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση να χρησιμοποιούνται για *παράνομο σκοπό*. Επομένως, οι αποδείξεις που χρησιμοποιούνται για παράνομο σκοπό υπόκεινται ως εκ τούτου σε απαγόρευση χρήσεως. Τούτο όμως δεν συνεπάγεται ότι οι αποδείξεις που συνελέγησαν για *σκοπό εκτός του πεδίου των κανόνων του ανταγωνισμού* (επί παραδείγματι στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας σχετικής με φορολογικές παραβάσεις) ουδέποτε επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν για *σκοπό σχετικό με την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού* (ήτοι στο πλαίσιο σχετικής με σύμπραξη διαδικασίας κατ' άρθρον 101 ΣΛΕΕ όπως εν προκειμένω). Συναφώς έχει ήδη γίνει δεκτό από τα δικαστήρια της Ένωσης ότι οι αποδείξεις που συνελέγησαν σε εθνική ποινική διαδικασία επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν από την Επιτροπή σε σχετική με σύμπραξη διαδικασία²⁷.

48. Μόνον εφόσον ο νομοθέτης –σε επίπεδο Ένωσης ή σε εθνικό επίπεδο– προβλέπει ρητώς ότι ορισμένες αποδείξεις προορίζονται για την εκπλήρωση συγκεκριμένου σκοπού, υπόκειται σε απαγόρευση η επαναχρησιμοποίησή τους για σκοπούς διαφορετικούς από εκείνον για τον οποίον αρχικώς συνελέγησαν. Τέτοια περίπτωση συντρέχει ειδικότερα βάσει του άρθρου 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003 όσον αφορά τις αποδείξεις που συλλέγονται από την Επιτροπή στο πλαίσιο των σχετικών με σύμπραξη διαδικασιών που διεξάγει η ίδια, καθώς και βάσει του άρθρου 12, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 όσον αφορά τις αποδείξεις που ανταλλάσσονται μεταξύ των ευρωπαϊκών αρχών ανταγωνισμού.

25 — Η πτυχή αυτή τονίστηκε επίσης, ορθώς, από το Γενικό Δικαστήριο (βλ., ειδικότερα, σκέψη 78, προς το τέλος, και σκέψη 79 της ανααιρεσιβαλλομένης αποφάσεως).

26 — Επί της σημασίας των κανόνων ανταγωνισμού για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς βλ. απόφαση της 1ης Ιουνίου 1999, *Eco Swiss* (C-126/97, EU:C:1999:269, σκέψη 36), καθώς και –όσον αφορά το νομικό καθεστώς μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας– αποφάσεις της 17ης Φεβρουαρίου 2011, *TeliaSonera* (C-52/09, EU:C:2011:83, σκέψη 20), και της 17ης Νοεμβρίου 2011, *Επιτροπή κατά Ιταλίας* (C-496/09, EU:C:2011:740, σκέψη 60). Η αναγκαιότητα αποτελεσματικής επιβολής των άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ (πρώην 81 και 82 ΕΚ) τονίστηκε κατά τα τελευταία έτη, επί παραδείγματι, με τις αποφάσεις της 11ης Ιουνίου 2009, *X BV* (C-429/07, EU:C:2009:359, σκέψεις 33 έως 35), της 7ης Δεκεμβρίου 2010, *VEBIC* (C-439/08, EU:C:2010:739, σκέψη 59), της 14ης Ιουνίου 2011, *Pfleiderer* (C-360/09, EU:C:2011:389, σκέψη 19), και της 18ης Ιουνίου 2013, *Schenker κ.λπ.* (C-681/11, EU:C:2013:404, σκέψη 46).

27 — Βλ., σχετικώς, απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 8ης Ιουλίου 2004, *Dalmine κατά Επιτροπής* (T-50/00, EU:T:2004:220, σκέψεις 83 έως 91), η οποία επικυρώθηκε με την απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιανουαρίου 2007, *Dalmine κατά Επιτροπής* (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψεις 62 και 63).

49. Ωστόσο, από τέτοιου είδους ειδικές ρυθμίσεις και τη σχετική με αυτές νομολογία²⁸ δεν επιτρέπεται να συνάγονται γενικεύσεις υπό την έννοια ότι στο πλαίσιο των σχετικών με σύμπραξη διαδικασιών που διεξάγονται από τις ευρωπαϊκές αρχές ανταγωνισμού ουδέποτε επιτρέπεται η χρήση άλλων αποδείξεων πέραν εκείνων που συνελέγησαν ειδικώς με σκοπό την εφαρμογή των κανόνων για τις συμπράξεις. Αντιθέτως, το άρθρο 12, παράγραφος 2, και το άρθρο 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003 σκοπούν απλώς στο να προφυλάξουν τις επιχειρήσεις από τον κίνδυνο οι αποδείξεις που συνελέγησαν από αρχή ανταγωνισμού στο πλαίσιο σχετικής με την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού διαδικασίας –ή ακόμη και οι οικειοθελώς γνωστοποιηθείσες πληροφορίες στο πλαίσιο τέτοιας διαδικασίας, όπως στο πλαίσιο αιτήσεως υπαγωγής σε καθεστώς επεικούς μεταχειρίσεως– να χρησιμοποιηθούν μεταγενέστερα εναντίον τους στο πλαίσιο άλλων διαδικασιών, στις οποίες ενδεχομένως ισχύουν αυστηρότεροι διαδικαστικοί κανόνες, ήτοι σε ορισμένες δικαστικές διαδικασίες οι οποίες ανήκουν στον πυρήνα του ποινικού δικαίου.

50. Ωστόσο, στην υπό κρίση διαδικασία δεν υφίστανται κανενός είδους ένδειξη ότι οι διαδικαστικοί κανόνες που ισχύουν ειδικώς στη σχετική με φορολογικές παραβάσεις ιταλική ποινική διαδικασία, στους οποίους υπόκειται η υπηρεσία δώξεως οικονομικού εγκλήματος, είναι λιγότερο αυστηροί από ό,τι εκείνοι στους οποίους στηρίχθηκε η σχετική με σύμπραξη διαδικασία που εφάρμοσε η Επιτροπή. Επομένως, δεν συντρέχουν συνθήκες παρόμοιες με εκείνες του ρυθμιστικού πεδίου του άρθρου 12, παράγραφος 2, ή του άρθρου 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003.

51. Από το σύνολο των ανωτέρω προκύπτει ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι αποδείξεις που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή από την ιταλική υπηρεσία δώξεως οικονομικού εγκλήματος στην επίμαχη εν προκειμένω διαδικασία σχετικά με σύμπραξη χρησιμοποιήθηκαν παρανόμως ώστε να δικαιολογείται η κρίση περί απαγορευμένης χρήσεως αποδείξεων.

2. Επί του ισχυρισμού περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας

52. Περαιτέρω, σε διάφορα σημεία του δεύτερου λόγου αναιρέσεως οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι το Γενικό Δικαστήριο προσέβαλε τα δικαιώματα τους άμυνας. Στις αιτιάσεις αυτές υπεισέρχομαι ευθύς αμέσως εν συντομία.

53. Αφενός, οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στην Επιτροπή ότι μόνον κατόπιν παρελεύσεως ικανού χρόνου μετά τη διαβίβαση των αποδείξεων στην Επιτροπή από την ιταλική υπηρεσία δώξεως οικονομικού εγκλήματος ενημερώθηκαν για το γεγονός αυτό. Αφετέρου, διαμαρτύρονται ότι η Επιτροπή ουδέποτε θα είχε κινήσει διαδικασία σχετική με τη σύμπραξη στον τομέα της μπανάνας στη Νότια Ευρώπη, εάν η ιταλική υπηρεσία δώξεως οικονομικού εγκλήματος δεν της είχε διαβιβάσει τις επίμαχες προσωπικές σημειώσεις ενός συνεργάτη της Pacific οι οποίες απετέλεσαν το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα.

54. Εντούτοις, ούτε το ένα αλλά ούτε και το άλλο επιχείρημα που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες υποδηλώνει κάποιου είδους προσβολή των δικαιωμάτων τους άμυνας.

55. Τα δικαιώματα άμυνας είναι θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των γενικών αρχών του δικαίου την τήρηση των οποίων διασφαλίζει το Δικαστήριο²⁹. Μάλιστα, έχουν ήδη κατοχυρωθεί, σε εξέχουσα θέση, με το άρθρο 41, παράγραφος 2, και το άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

28 — Βλ. τις θεμελιώδους σημασίας αποφάσεις της 17ης Οκτωβρίου 1989, Dow Benelux κατά Επιτροπής (85/87, EU:C:1989:379, σκέψεις 17 και 18), και της 15ης Οκτωβρίου 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, EU:C:2002:582, σκέψεις 298 έως 300), αμφότερες οι οποίες αναφέρονται στο άρθρο 20 του κανονισμού 17. Η διάταξη εκείνη αντιστοιχεί στο νυν άρθρο 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 1/2003.

29 — Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 64), της 14ης Σεπτεμβρίου 2010, Akzo Nobel Chemicals και Akros Chemicals κατά Επιτροπής (C-550/07 P, EU:C:2010:512, σκέψη 92), και της 25ης Οκτωβρίου 2011, Solvay κατά Επιτροπής (C-110/10 P, EU:C:2011:687, σκέψη 47).

56. Αντίθετα όμως από ό,τι φαίνεται να υποστηρίζουν οι αναιρεσείουσες, η προστασία που παρέχουν τα δικαιώματα άμυνας δεν εξικνείται άχρι του σημείου να εμποδίζεται η Επιτροπή να κινηθεί διαδικασία λόγω εικαζόμενων παραβάσεων των άρθρων 101 ή 102 ΣΛΕΕ και να χρησιμοποιεί στο πλαίσιο αυτό αποδείξεις οι οποίες της διαβιβάστηκαν από εθνικές αρχές εκτός του Ευρωπαϊκού Δικτύου Ανταγωνισμού. Από τα δικαιώματα άμυνας απορρέουν απλώς ορισμένες διαδικαστικές εγγυήσεις τις οποίες η Επιτροπή οφείλει να τηρεί κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας αυτής και των οποίων η παράβαση έχει ως αποτέλεσμα την ακύρωση της τελικής αποφάσεώς της.

57. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας επιτάσσει, ειδικότερα, να παρέχεται στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις η δυνατότητα να καθιστούν λυσιτελώς γνωστή την άποψή τους σχετικά με το υποστατό και τη σοβαρότητα των πραγματικών περιστατικών και περιστάσεων τα οποία επικαλείται η Επιτροπή καθώς και σχετικά με τα έγγραφα που έλαβε υπόψη της για να στηρίξει τον ισχυρισμό της περί παραβάσεως³⁰ (βλ., επίσης, άρθρο 41, παράγραφος 2, στοιχεία α' και β', του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων).

58. Πέραν κάθε αμφιβολίας, στην υπό κρίση υπόθεση επιτρέπη στις αναιρεσείουσες η πρόσβαση στις αποδείξεις που διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος και τους εδόθη η δυνατότητα να καταστήσουν γνωστή την άποψή τους επί των αποδείξεων αυτών. Το μόνο για το οποίο διαμαρτύρονται είναι ότι η δυνατότητα αυτή τους παρασχέθηκε σε υπερβολικά προχωρημένο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας.

59. Επισημαίνεται σχετικά ότι η διοικητική διαδικασία απαρτίζεται από δύο στάδια³¹, η δε δυνατότητα προσβάσεως στον φάκελο και η άσκηση του δικαιώματος ακροάσεως παρέχονται κατά κανόνα μόνο μετά την ολοκλήρωση της προκαταρκτικής έρευνας, ήτοι προτού η Επιτροπή αποστείλει στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις την ανακοίνωση των αιτιάσεων³². Η ενημέρωση των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων σε προγενέστερο χρόνο μπορεί να δυσχεράνει υπέρμετρα τη διεξαγόμενη από την Επιτροπή έρευνα και εγκυμονεί τον κίνδυνο αποκρύψεως αποδεικτικών στοιχείων³³.

60. Ασφαλώς, η Επιτροπή οφείλει να μεριμνά ακόμη και κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής έρευνας –ήτοι πριν από την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων– ώστε να μη θίγονται τα δικαιώματα άμυνας των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων³⁴.

61. Ωστόσο, οι αναιρεσείουσες δεν προέβαλαν κάποιο συγκεκριμένο επιχείρημα το οποίο θα μπορούσε να υποδηλώνει ότι η Επιτροπή όφειλε στην υπό κρίση υπόθεση, προκειμένου να διαφυλάξει τις δυνατότητες άμυνας των FSL, LVP και PFCI, να τους γνωστοποιήσει αμέσως –και ως εκ τούτου πολύ νωρίτερα από την αποστολή της ανακοινώσεως των επιμέρους αιτιάσεων– τις αποδείξεις που διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος και να τους ζητήσει να καταστήσουν γνωστές τις όποιες απόψεις τους³⁵. Περαιτέρω δε, οι αναιρεσείουσες δεν κατέδειξαν

30 — Αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1979, Hoffmann-La Roche κατά Επιτροπής (85/76, EU:C:1979:36, σκέψη 11), της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 66), της 25ης Ιανουαρίου 2007, Dalmine κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψη 44), και της 25ης Οκτωβρίου 2011, Solvay κατά Επιτροπής (C-110/10 P, EU:C:2011:687, σκέψη 48).

31 — Αποφάσεις της 15ης Οκτωβρίου 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, EU:C:2002:582, σκέψεις 181 έως 184), της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής (C-105/04 P, EU:C:2006:592, σκέψη 38), και της 3ης Σεπτεμβρίου 2009, Prym και Prym Consumer κατά Επιτροπής (C-534/07 P, EU:C:2009:505, σκέψη 27).

32 — Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2007, Dalmine κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψεις 58 και 59).

33 — Απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2007, Dalmine κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψη 60).

34 — Αποφάσεις της 21ης Σεπτεμβρίου 1989, Hoechst κατά Επιτροπής (46/87 και 227/88, EU:C:1989:337, σκέψη 15), της 18ης Οκτωβρίου 1989, Orkem κατά Επιτροπής (374/87, EU:C:1989:387, σκέψη 33), και της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 63).

35 — Υπό την ίδια έννοια, απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2007, Dalmine κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψη 61).

επίσης ότι και η απλή χρήση των αποδείξεων που διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος μπορεί, καθ' εαυτήν, να επιφέρει προσβολή των δικαιωμάτων άμυνάς τους. Η αιτίαση ότι τα δικαιώματά τους άμυνάς «έχουν θιγεί ανεπανόρθωτα» αποτελεί απλώς έναν άκρως αόριστο ισχυρισμό ο οποίος δεν συγκεκριμενοποιείται περαιτέρω.

62. Εν τέλει, φρονώ ότι η πραγματική στόχευση του ισχυρισμού των αναιρεσειουσών είναι να καταδειχθεί ότι η Επιτροπή δεν έπρεπε να χρησιμοποιήσει καθόλου τις αποδείξεις που της διαβιβάστηκαν από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος ως έναυσμα για την κίνηση σχετικής με σύμπραξη διαδικασίας και ως αφορμή για τη διεξαγωγή περαιτέρω δικών της ερευνών. Ακριβώς όμως η δυνατότητα αυτή παρέχεται στην Επιτροπή σε κάθε περίπτωση βάσει πάγιας νομολογίας³⁶ και είναι ουσιώδους σημασίας για την αποτελεσματική επιβολή των κανόνων του ανταγωνισμού στην ευρωπαϊκή εσωτερική αγορά.

63. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, η αιτίαση κατά του Γενικού Δικαστηρίου περί προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας δεν μπορεί να ευδοκιμήσει³⁷.

3. Επί του ισχυρισμού περί παραμορφώσεως αποδεικτικών στοιχείων από το Γενικό Δικαστήριο

64. Τέλος, στο πλαίσιο του εν λόγω πρώτου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων. Κατά τον σχετικό ισχυρισμό, η παραμόρφωση αυτή έγκειται στο γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο επισημαίνει, στις σκέψεις 67 και 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι είναι άνευ σημασίας το αν δύο από τις τέσσερις επίμαχες σελίδες των προσωπικών σημειώσεων του στελέχους της Pacific διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος κατά παράνομο δήθεν τρόπο.

65. Επισημαίνεται σχετικώς ότι παραμόρφωση υπάρχει μόνον οσάκις, χωρίς την προσφυγή σε νέα αποδεικτικά στοιχεία, προκύπτει ότι η εκτίμηση των διαθέσιμων αποδεικτικών στοιχείων είναι προδήλως εσφαλμένη³⁸. Επιπλέον, ο αναιρεσείων πρέπει να παραθέτει επακριβώς τα στοιχεία τα οποία το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε και να αποδεικνύει τις περιπτώσεις πεπλανημένης εκτιμήσεως οι οποίες, κατά την άποψή του, οδήγησαν το Γενικό Δικαστήριο στην παραμόρφωση αυτήν³⁹.

66. Στην υπό κρίση υπόθεση, οι αναιρεσείουσες ουδόλως εκθέτουν ποια ακριβώς είναι τα αποδεικτικά στοιχεία τα οποία υποτίθεται ότι παραμόρφωσε το Γενικό Δικαστήριο. Αρκούνται στη διατύπωση του πολύ γενικού ισχυρισμού ότι το Γενικό Δικαστήριο «παραμόρφωσε τη σαφή σημασία των αποδεικτικών στοιχείων». Επίσης, πουθενά δεν περιλαμβάνεται στις σκέψεις 67 και 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως η επικρινόμενη από τις αναιρεσείουσες διατύπωση ότι είναι άνευ σημασίας το αν οι επίμαχες δύο σελίδες από τις προσωπικές σημειώσεις του στελέχους της Pacific διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή κατά τρόπο παράνομο.

36 — Αποφάσεις της 17ης Οκτωβρίου 1989, Dow Benelux κατά Επιτροπής (85/87, EU:C:1989:379, σκέψη 19), και της 15ης Οκτωβρίου 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, EU:C:2002:582, σκέψη 301)· υπό την ίδια έννοια –για την αντίθετη περίπτωση– αποφάσεις της 16ης Ιουλίου 1992, Asociación Española de Banca Privada κ.λπ. (C-67/91, EU:C:1992:330, σκέψεις 42 και 43), και της 19ης Μαΐου 1994, SEP κατά Επιτροπής (C-36/92 P, EU:C:1994:205, σκέψη 29).

37 — Υπό την ίδια έννοια, απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 8ης Ιουλίου 2004, Dalmine κατά Επιτροπής (T-50/00, EU:T:2004:220, σκέψεις 83 έως 91), η οποία επικυρώθηκε με απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Ιανουαρίου 2007, Dalmine κατά Επιτροπής (C-407/04 P, EU:C:2007:53, σκέψεις 62 και 63).

38 — Αποφάσεις της 18ης Ιανουαρίου 2007, PKK και KNK κατά Συμβουλίου (C-229/05 P, EU:C:2007:32, σκέψη 37), της 22ας Νοεμβρίου 2007, Sniace κατά Επιτροπής (C-260/05 P, EU:C:2007:700, σκέψη 37), της 17ης Ιουνίου 2010, Lafarge κατά Επιτροπής (C-413/08 P, EU:C:2010:346, σκέψη 17), και της 4ης Ιουλίου 2013, Επιτροπή κατά Aalberts Industries κ.λπ. (C-287/11 P, EU:C:2013:445, σκέψη 51).

39 — Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψεις 50 και 159), της 17ης Ιουνίου 2010, Lafarge κατά Επιτροπής (C-413/08 P, EU:C:2010:346, σκέψη 16), και της 8ης Μαρτίου 2016, Ελλάδα κατά Επιτροπής (C-431/14 P, EU:C:2016:145, σκέψη 32).

67. Είναι αληθές ότι το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι εν λόγω δύο σελίδες σημειώσεων του στελέχους της Pacific «περιλαμβάνονται στη δικογραφία της υπό κρίση υποθέσεως ανεξαρτήτως του ζητήματος του παραδεκτού των εγγράφων που διαβιβάστηκαν από την Guardia di Finanza»⁴⁰. Με τη διατύπωση αυτή όμως το Γενικό Δικαστήριο απλώς επισήμανε το γεγονός ότι η Επιτροπή ανηύρε τις ίδιες δυο σελίδες και κατά τη δική της έρευνα στα γραφεία της Pacific στην Ιταλία. Παραμόρφωση αποδείξεων δεν είναι δυνατό να διαπιστωθεί στο πλαίσιο αυτό, ακόμη και υπό το πρίσμα της πλέον καλόβουλης εξετάσεως του ισχυρισμού των αναιρεσειουσών.

68. Εν τέλει, με τις σκέψεις 67 και 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως το Γενικό Δικαστήριο προβαίνει απλώς σε νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών: εκφέρει κρίση επί της (μη υφιστάμενης) σχέσεως αιτιότητας μεταξύ κάποιας ενδεχόμενης διαδικαστικής πλημμέλειας κατά τη διαβίβαση ορισμένων αποδείξεων από την ιταλική υπηρεσία διώξεως οικονομικού εγκλήματος στην Επιτροπή και της περαιτέρω προόδου της διαδικασίας. Ουδεμία σχέση έχει τούτο με παραμόρφωση αποδεικτικών στοιχείων.

4. Ενδιάμεσο συμπέρασμα

69. Από το σύνολο των ανωτέρω προκύπτει ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως είναι στο σύνολό του αβάσιμος.

Επί της υπαγωγής σε καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως και επί της δυνατότητας χρήσεως των αποδείξεων που αποκτήθηκαν στο πλαίσιο αυτό (δεύτερος λόγος αναιρέσεως)

70. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεώς τους οι αναιρεσειούσες υποστηρίζουν κατ' ουσίαν ότι οι πληροφορίες που παρείχε η Chiquita στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας χρησιμοποιήθηκαν ανεπίτρεπτα ως αποδεικτικά στοιχεία για την ύπαρξη παραβάσεως των κανόνων περί συμπράξεων. Και τούτο διότι οι εν λόγω πληροφορίες παρασχέθηκαν από την Chiquita μόνο σε συνάρτηση με την υπαγωγή της σε καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως. Ωστόσο, κατά την άποψη των αναιρεσειουσών, η Chiquita είχε δικαίωμα υπαγωγής σε καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως μόνον όσον αφορά τη σύμπραξη στον τομέα της μπανάνας της Βόρειας Ευρώπης, αλλά όχι και όσον αφορά την εν προκειμένω επίμαχη σύμπραξη στον τομέα της μπανάνας της Νότιας Ευρώπης. Τούτο παραβλέφθηκε από το Γενικό Δικαστήριο. Κατά την εκτίμηση των αναιρεσειουσών, η Chiquita είναι πιθανό να μην είχε παράσχει τις επιβαρυντικές πληροφορίες αν δεν επρόκειτο να υπαχθεί σε καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως.

71. Κεντρικός άξονας της επιχειρηματολογίας των αναιρεσειουσών στο πλαίσιο του εν λόγω δεύτερου λόγου αναιρέσεως είναι ο ισχυρισμός ότι, όσον αφορά τη σύμπραξη στον τομέα της μπανάνας στη Νότια Ευρώπη, η Chiquita δεν συνεργάστηκε με την Επιτροπή σε βαθμό τέτοιο ώστε να δικαιούται υπαγωγής σε καθεστώς επιεικούς μεταχειρίσεως⁴¹.

1. Το παραδεκτό

72. Κατ' αρχάς χρήζει εξετάσεως το παραδεκτό αυτού του λόγου αναιρέσεως.

73. Αφενός, παρά την αντίθετη άποψη της Επιτροπής, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι πρόκειται για εντελώς νέα αιτίαση. Ασφαλώς, στην πρωτοβάθμια δίκη άλλο ήταν το ζήτημα που είχε προεξέχουσα θέση, ήτοι το αν η Επιτροπή ενήργησε καταχρώμενη τη διακριτική της ευχέρεια και αν άσκησε παράνομη επιρροή στη Chiquita. Πάντως, όμως, το Γενικό Δικαστήριο αναφέρεται ακροθιγώς ήδη με

40 — Σκέψη 68 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

41 — Οι απαιτήσεις που τίθενται για συνεργασία με την Επιτροπή προκύπτουν από το σημείο 11, στοιχείο α', της ανακοινώσεως της Επιτροπής του 2002 σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων (καρτέλ) (ΕΕ 2002, C 45, σ. 3).

την προσβαλλόμενη απόφασή του στην απαίτηση διαρκούς και άμεσης συνεργασίας καθ' όλη τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας ως προϋπόθεση υπαγωγής σε καθεστώς επεικούς μεταχειρίσεως⁴². Αν δεν παρασχεθεί στις αναιρεσείουσες η δυνατότητα να διατυπώσουν τις επικρίσεις τους κατά των εν λόγω επισημάνσεων του Γενικού Δικαστηρίου, η διαδικασία της αναιρέσεως θα καταστεί, εν μέρει, άνευ αντικειμένου⁴³.

74. Αφετέρου, όμως, το αν μια επιχείρηση συνεργάστηκε με την Επιτροπή σε ικανοποιητικό βαθμό κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας αποτελεί ζήτημα εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών και των αποδείξεων, το οποίο απόκειται αποκλειστικά στο Γενικό Δικαστήριο και δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ενώπιον του Δικαστηρίου δικάζοντος κατ' αναιρέση, με την επιφύλαξη ενδεχόμενης παραμορφώσεως, χωρίς όμως εν προκειμένω να προβάλλεται τέτοιος ισχυρισμός⁴⁴.

75. Ως εκ τούτου, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως είναι अपαράδεκτος.

2. Η βασιμότητα

76. Ακόμη και αν ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως κριθεί παραδεκτός, όπως επί παραδείγματι για τον λόγο ότι στην πραγματικότητα αναφέρεται στον νομικό χαρακτηρισμό πραγματικών περιστατικών, η αιτίαση που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες δεν είναι επί της ουσίας βάσιμη. Τούτο διότι οι πληροφορίες που παρέχονται από επιχείρηση στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας και οι αποδείξεις που προσκομίζει δεν καθίστανται μη επιδεκτικές χρήσεως από την Επιτροπή εκ του λόγου και μόνον ότι ενδεχομένως η επιχείρηση αυτή κακώς υπήχθη σε καθεστώς επεικούς μεταχειρίσεως.

77. Αντιθέτως, τα κίνητρα τα οποία εξωθούν τους μάρτυρες να συνεργαστούν με τις αρχές, δεν ασκούν καθαυτά καμία επιρροή όσον αφορά τη νομιμότητα της συλλογής των αποδείξεων και τη δυνατότητα χρήσεώς τους. Μπορούν το πολύ να ασκήσουν επιρροή κατά την εκτίμηση της αξίας της μαρτυρίας τους και της αξιοπιστίας της. Τέτοιο ζήτημα δεν τίθεται όμως στην προκειμένη περίπτωση.

78. Επομένως, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως είναι όχι μόνον απαράδεκτος, αλλά και αβάσιμος.

Επί της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας όσον αφορά το πρόστιμο (τρίτος λόγος αναιρέσεως)

79. Ο τρίτος λόγος αναιρέσεως αφορά την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας και βάλλει κατ' ουσίαν κατά των σκέψεων 501 έως 564 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Οι αναιρεσείουσες διαμαρτύρονται ότι, όσον αφορά το πρόστιμο που επιβλήθηκε από την Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο «άσκησε εξαιρετικά περιορισμένο δικαστικό έλεγχο», παραβιάζοντας την αρχή της πλήρους δικαιοδοσίας (άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003), καθώς και το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Τούτο είχε επίσης ως αποτέλεσμα να υπολογίσει το Γενικό Δικαστήριο εσφαλμένα το πρόστιμο.

80. Αυτός ο λόγος αναιρέσεως προβάλλεται επικουρικός. Τον εξετάζω, καθότι ο πρώτος και ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως, βάσει όσων προεκτέθηκαν, πρέπει να απορριφθούν.

42 — Βλ., ειδικότερα, σκέψεις 121 έως 126 και 147 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

43 — Αποφάσεις της 19ης Ιουλίου 2012, Συμβούλιο κατά Zhejiang Xinan Chemical Industrial Group (C-337/09 P, EU:C:2012:471, σκέψη 61), της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 47), και της 14ης Ιουνίου 2016, Marchiani κατά Κοινοβουλίου (C-566/14 P, EU:C:2016:437, σκέψη 37).

44 — Διάταξη της 17ης Σεπτεμβρίου 1996, San Marco κατά Επιτροπής (C-19/95 P, EU:C:1996:331, σκέψεις 39 και 40), καθώς και αποφάσεις της 28ης Ιουνίου 2005, Dansk Røringindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, EU:C:2005:408, σκέψη 449), και της 3ης Σεπτεμβρίου 2015, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-398/13 P, EU:C:2015:535, σκέψη 37).

81. Αντίθετα με την άποψη που φαίνεται να εκφράζει η Επιτροπή, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως αυτός δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά ανεπίτρεπτη διεύρυνση του αντικειμένου της δίκης (άρθρο 170, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας). Και τούτο διότι στις σκέψεις 501 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε ρητώς τα επικουρικά αιτήματα των FSL, LVP και PFCI με τα οποία ζητούσαν κατάργηση ή μείωση του προστίμου. Αντίθετα από την «ακύρωση του προστίμου», η «μείωση του προστίμου» αφορά κατ' ανάγκην το ζήτημα της πλήρους δικαιοδοσίας κατά την έννοια του άρθρου 261 ΣΛΕΕ σε συνδυασμό με το άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003. Επομένως, το υπό διερεύνηση εν προκειμένω ζήτημα ενυπήρχε ήδη στο αντικείμενο της πρωτοβάθμιας δίκης.

82. Εντούτοις, η άσκηση από το Γενικό Δικαστήριο της πλήρους δικαιοδοσίας του σε υποθέσεις συμπράξεων (άρθρο 261 ΣΛΕΕ σε συνδυασμό με άρθρο 31 του κανονισμού 1/2003) ελέγχεται από το Δικαστήριο μόνον ως προς την ύπαρξη πρόδηλης πλάνης⁴⁵. Τέτοια πλάνη υφίσταται, πρώτον, εάν το Γενικό Δικαστήριο έχει υπερβεί το εύρος των αρμοδιοτήτων που διαθέτει βάσει του άρθρου 261 ΣΛΕΕ⁴⁶, δεύτερον, εάν δεν έχει εξετάσει εκτενώς όλα τα κρίσιμα στοιχεία⁴⁷, και, τρίτον, εάν έχει εφαρμόσει εσφαλμένα νομικά κριτήρια⁴⁸, λαμβανομένων υπόψη κυρίως των αρχών της ίσης μεταχειρίσεως⁴⁹ και της αναλογικότητας⁵⁰.

83. Η εν προκειμένω προβαλλόμενη από τις αναιρεσείουσες αιτίαση περί υπερβολικά επιφανειακής προσεγγίσεως όσον αφορά την «*pleine jurisdiction*» εμπίπτει στην πρώτη εκ των ανωτέρω κατηγοριών: εν τέλει, δηλαδή, προσάπτεται στο Γενικό Δικαστήριο ότι υπερέβη το εύρος των αρμοδιοτήτων που διαθέτει βάσει του άρθρου 261 ΣΛΕΕ, παραβιάζοντας για τον λόγο αυτόν την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας (άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων)⁵¹.

84. Στην πραγματικότητα όμως το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε πολύ διεξοδικά –σε περισσότερες από 60 σκέψεις της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως– όλα τα επιχειρήματα που αντάλλαξαν οι διάδικοι σε πρώτο βαθμό όσον αφορά την ενδεχόμενη ακύρωση ή μείωση του ύψους του προστίμου.

45 — Απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 365).

46 — Βλ., σχετικώς, προτάσεις μου στις υποθέσεις *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied* κατά Επιτροπής (C-105/04 P, EU:C:2005:751, σημείο 137), *Schindler Holding* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-501/11 P, EU:C:2013:248, σημείο 190) και *Pilkington Group* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-101/15 P, EU:C:2016:258, σημείο 112)· υπό την ίδια έννοια, αποφάσεις *Schindler Holding* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-501/11 P, EU:C:2013:522, σκέψεις 155 και 156), και *Kone* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-510/11 P, EU:C:2013:696, σκέψεις 40 και 42).

47 — Αποφάσεις *Baustahlgewebe* κατά Επιτροπής (C-185/95 P, EU:C:1998:608, σκέψη 128), *Dansk Rørindustri* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, EU:C:2005:408, σκέψεις 244 και 303), και *Papierfabrik August Koehler* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-322/07 P, C-327/07 P και C-338/07 P, EU:C:2009:500, σκέψη 125).

48 — Αποφάσεις *Baustahlgewebe* κατά Επιτροπής (C-185/95 P, EU:C:1998:608, σκέψη 128), *Dansk Rørindustri* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, EU:C:2005:408, σκέψεις 244 και 303), και *Papierfabrik August Koehler* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-322/07 P, C-327/07 P και C-338/07 P, EU:C:2009:500, σκέψη 125).

49 — Αποφάσεις *Weig* κατά Επιτροπής (C-280/98 P, EU:C:2000:627, σκέψεις 63 και 68), *Sarrió* κατά Επιτροπής (C-291/98 P, EU:C:2000:631, σκέψεις 97 και 99), και *Alliance One International* και *Standard Commercial Tobacco* κατά Επιτροπής (C-628/10 P και C-14/11 P, EU:C:2012:479, σκέψη 58).

50 — Αποφάσεις *E.ON Energie* κατά Επιτροπής (C-89/11 P, EU:C:2012:738, σκέψη 126), και *Schindler Holding* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-501/11 P, EU:C:2013:522, σκέψη 165).

51 — Το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, στο οποίο οι αναιρεσείουσες στηρίζονται επιπροσθέτως, δεν συνιστά, ενόσω η Ένωση δεν έχει προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ, νομική διάταξη η οποία να μπορεί να εφαρμοστεί άμεσα στο πλαίσιο του ελέγχου της νομιμότητας πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης· αντιθέτως, εν προκειμένω εφαρμόζεται μόνον το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, *Åkerberg Fransson*, C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 44, και της 18ης Ιουλίου 2013, *Schindler Holding* κ.λπ. κατά Επιτροπής, C-501/11 P, EU:C:2013:522, σκέψη 32).

85. Το γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε στο πλαίσιο αυτό ιδιαιτέρως στις κατευθυντήριες γραμμές του 2006⁵² και εξέτασε αν η Επιτροπή έσφαλε κατά την εφαρμογή των κατευθυντήριων αυτών γραμμών συναρτάται με τις αιτιάσεις που προέβαλαν σε πρώτο βαθμό οι ίδιες οι FSL, LVP και PFCI⁵³. Ουδόλως μπορεί να συναχθεί από το γεγονός αυτό ότι το Γενικό Δικαστήριο θεώρησε εαυτό δεσμευόμενο από τις εν λόγω κατευθυντήριες γραμμές και μη δυνάμενο να τις υπερβεί⁵⁴. Οι σχετικές επικρίσεις των αναιρεσειουσών στηρίζονται σε προδήλως πεπλανημένη ερμηνεία της αναιρεσιβαλλομένης απόφασεως.

86. Εξάλλου, αντίθετα από ό,τι φαίνεται να υποστηρίζουν οι αναιρεσειούσες, το Γενικό Δικαστήριο δεν όφειλε να εξετάσει την ορθότητα του προστίμου παρά μόνο στο μέτρο που στρέφονταν κατά αυτού οι FSL, LVP και PFCI με τις αιτιάσεις και τα επιχειρήματα που προέβαλαν στον πρώτο βαθμό. Επισημαίνεται συναφώς ότι η άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας δεν ισοδυναμεί με αυτεπάγγελτο έλεγχο και ότι η διαδικασία ενώπιον των δικαστηρίων της Ένωσης διεξάγεται κατ' αντιμωλιαν⁵⁵.

87. Φαίνεται εν τέλει ότι το κύριο μέλημα των αναιρεσειουσών στο πλαίσιο του εν λόγω τρίτου λόγου αναιρέσεως είναι να επιτύχουν την ίδια μείωση του ποσού του προστίμου κατά 60% η οποία χορηγήθηκε στα μέλη της συμπράξεως στον τομέα της μπανάνας στη Βόρεια Ευρώπη λόγω συνδρομής ελαφρυντικής περιστάσεως⁵⁶.

88. Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο εξέθεσε λεπτομερώς τους λόγους για τους οποίους εκτιμά ότι στην υπό κρίση υπόθεση δεν τίθεται ζήτημα τέτοιας μείωσης του προστίμου⁵⁷.

89. Δεν αποτελεί αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να υποκαθιστά για λόγους επιεικειάς το Γενικό Δικαστήριο αποφαινόμενο, στο πλαίσιο ασκήσεως της πλήρους δικαιοδοσίας του, επί του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις λόγω παραβάσεως των κανόνων του δικαίου της Ένωσης⁵⁸.

90. Αντιθέτως, πλάνη περί το δίκαιο του Γενικού Δικαστηρίου λόγω του ακατάλληλου ύψους του προστίμου μπορεί να διαπιστωθεί μόνον εφόσον «η αυστηρότητα της κυρώσεως είναι όχι απλώς μη ενδεδειγμένη, αλλά και υπερβολική, σε σημείο που να είναι δυσανάλογη»⁵⁹. Ωστόσο, οι αναιρεσειούσες ουδόλως επικαλέστηκαν συγκεκριμένα στοιχεία περί τούτου⁶⁰.

91. Από το σύνολο των ανωτέρω προκύπτει συνεπώς ότι δεν μπορεί να προσαφθεί στο Γενικό Δικαστήριο νομικό σφάλμα όσον αφορά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του αλλά ούτε και παραβίαση της αρχής της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Επομένως, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως είναι αβάσιμος.

52 — Κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού των προστίμων που επιβάλλονται κατ' εφαρμογή του άρθρου 23, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 (ΕΕ 2006, C 210, σ. 2).

53 — Βλ. επί παραδείγματι, σκέψη 501 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασεως.

54 — Όπως έχει καταστεί σαφές από το Δικαστήριο, μολοντί τέτοιες κατευθυντήριες γραμμές δεν είναι δεσμευτικές για τη δικαστική εξουσία, ωστόσο τα δικαστήρια της Ένωσης δύνανται παρ' όλα αυτά να εμπνέονται από αυτές κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας τους: αποφάσεις της 6ης Δεκεμβρίου 2012, Επιτροπή κατά Verhuizingen Coppens (C-441/11 P, EU:C:2012:778, σκέψη 80), και της 21ης Ιανουαρίου 2016, Galp Energía España κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-603/13 P, EU:C:2016:38, σκέψη 90).

55 — Αποφάσεις της 8ης Δεκεμβρίου 2011, Χαλκόρ κατά Επιτροπής (C-386/10 P, EU:C:2011:815, σκέψη 64), της 10ης Ιουλίου 2014, Telefónica και Telefónica de España κατά Επιτροπής (C-295/12 P, EU:C:2014:2062, σκέψη 213), και της 9ης Ιουνίου 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-617/13 P, EU:C:2016:416, σκέψη 85).

56 — Βλ., σχετικώς, σκέψεις 544 επ. της αναιρεσιβαλλομένης απόφασεως.

57 — Σκέψεις 547 έως 554 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασεως.

58 — Αποφάσεις της 22ας Νοεμβρίου 2012, E.ON Energie κατά Επιτροπής (C-89/11 P, EU:C:2012:738, σκέψη 125), της 9ης Ιουνίου 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-617/13 P, EU:C:2016:416, σκέψη 81).

59 — Αποφάσεις της 22ας Νοεμβρίου 2012, E.ON Energie κατά Επιτροπής (C-89/11 P, EU:C:2012:738, σκέψη 126), της 10ης Ιουλίου 2014, Telefónica και Telefónica de España κατά Επιτροπής (C-295/12 P, EU:C:2014:2062, σκέψη 205), της 9ης Ιουνίου 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-617/13 P, EU:C:2016:416, σκέψη 82), της 7ης Σεπτεμβρίου 2016, Pilkington Group κ.α. κατά Επιτροπής (C-101/15 P, EU:C:2016:631, σκέψη 73), και της 14ης Σεπτεμβρίου 2016, Trafilerie Meridionali κατά Επιτροπής (C-519/15 P, EU:C:2016:682, σκέψη 56).

60 — Υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 9ης Ιουνίου 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-617/13 P, EU:C:2016:416, σκέψη 83).

Επί της έννοιας του εξ αντικειμένου περιορισμού του ανταγωνισμού (τέταρτος λόγος αναιρέσεως)

92. Με τον τέταρτο και τελευταίο λόγο αναιρέσεώς τους οι αναιρεσείουσες αναφέρονται στην έννοια του εξ αντικειμένου περιορισμού του ανταγωνισμού κατ' άρθρον 101 ΣΛΕΕ. Προσάπτουν στο Γενικό Δικαστήριο ότι, στις σκέψεις 463 έως 474 –ειδικότερα δε στη σκέψη 466– της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στηρίχθηκε σε ανακριβή ερμηνεία της έννοιας του εξ αντικειμένου περιορισμού του ανταγωνισμού, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα τον εσφαλμένο νομικό χαρακτηρισμό των πραγματικών περιστατικών και την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας των FSL, LVP και PFCI.

93. Ο λόγος αναιρέσεως αυτός προβάλλεται όλως επικουρικός. Πρέπει να εξετασθεί καθότι, όπως καταδείχθηκε, όλοι οι άλλοι λόγοι αναιρέσεως δεν αναμένεται να ευδοκιμήσουν.

94. Οι αναιρεσείουσες προβάλλουν κατ' ουσίαν την αιτίαση ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν εκτίμησε με τη δέουσα διεξοδικότητα το οικονομικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο εντασσόταν η επίμαχη πρακτική των μελών της συμπράξεως.

1. Το παραδεκτό

95. Κατά την Επιτροπή, ο ισχυρισμός των αναιρεσειουσών αποτελεί ανεπίτρεπτη νέα αιτίαση, επειδή στον πρώτο βαθμό οι FSL, LVP και PFCI αναφέρθηκαν στο οικονομικό και νομικό πλαίσιο μόνο σε συνάρτηση με τα ενδεχομένως αντίθετα προς τους κανόνες του ανταγωνισμού *αποτελέσματα* της επίμαχης πρακτικής των μελών της συμπράξεως, αλλά όχι σε συνάρτηση με το αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού *αντικείμενο*.

96. Ωστόσο, η άποψη αυτή προβάλλει υπέρμετρα τυπολατρική. Μολονότι η αίτηση αναιρέσεως δεν μπορεί να μεταβάλει το αντικείμενο της ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δίκης ούτε επιτρέπεται η υποβολή νέου αιτήματος (άρθρο 170, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου)⁶¹, ωστόσο οι αναιρεσείουσες δύνανται να προβάλουν, εντός των ορίων του ήδη καθορισμένου αντικειμένου της δίκης, κάθε λυσιτελές επιχείρημα⁶² και στο πλαίσιο αυτό, ειδικότερα, να αναπτύξουν περαιτέρω την επιχειρηματολογία τους και να την εμπλουτίσουν⁶³.

97. Τούτο συμβαίνει εν προκειμένω: αντικείμενο της δίκης στον πρώτο βαθμό ήταν γενικώς το ζήτημα της αντιθέσεως της επίμαχης πρακτικής των μελών της συμπράξεως στους κανόνες του ανταγωνισμού⁶⁴. Καθότι οι FSL, LVP και PFCI επιχειρηματολόγησαν ήδη ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου –έστω και όχι εις βάθος– σχετικά με το οικονομικό και νομικό πλαίσιο της συμπεριφοράς τους, δύνανται στην κατ' ανάρτηση διαδικασία να επαναφέρουν τη σχετική επιχειρηματολογία τους και να εμβαθύνουν σε αυτήν, χωρίς να διευρύνεται με τον τρόπο αυτόν το αντικείμενο της δίκης.

98. Κατά συνέπεια, ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως είναι παραδεκτός.

61 — Βλ., επίσης, αποφάσεις της 25ης Ιουνίου 2014, Nexans και Nexans France κατά Επιτροπής (C-37/13 P, EU:C:2014:2030, σκέψη 45), και της 9ης Ιουνίου 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-617/13 P, EU:C:2016:416, σκέψη 58).

62 — Αποφάσεις της 18ης Ιανουαρίου 2007, PKK και KNK κατά Συμβουλίου (C-229/05 P, EU:C:2007:32, σκέψη 66), και της 18ης Νοεμβρίου 2010, NDSHT κατά Επιτροπής (C-322/09 P, EU:C:2010:701, σκέψεις 41 και 42).

63 — Υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, Akzo Nobel κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-97/08 P, EU:C:2009:536, σκέψη 39), και της 29ης Σεπτεμβρίου 2011, Elf Aquitaine κατά Επιτροπής (C-521/09 P, EU:C:2011:620, σκέψη 36)· ομοίως, απόφαση της 9ης Ιουνίου 2016, Repsol Lubricantes y Especialidades κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-617/13 P, EU:C:2016:416, σκέψεις 59 έως 61).

64 — Το ίδιο το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε το ζήτημα της υπάρξεως αντικειμένου αντιθέτου προς τους κανόνες ανταγωνισμού και το ζήτημα της υπάρξεως αποτελέσματος αντιθέτου προς τους κανόνες ανταγωνισμού στο πλαίσιο ενός ενιαίου κεφαλαίου της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως (βλ. σχετικώς τον τίτλο πριν από τη σκέψη 463 της αποφάσεως εκείνης).

2. Η βασιμότητα

99. Κατά βάση, οι διάδικοι συμφωνούν ότι το αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αντικείμενο μιας πρακτικής κρίνεται στο πλαίσιο των άρθρων 101 ΣΛΕΕ κ.λπ. σε συνάρτηση με το οικονομικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται⁶⁵. Ενώπιον του Δικαστηρίου ερίζεται αποκλειστικώς το ζήτημα αν το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε στην υπό κρίση υπόθεση αρκούντως διεξοδικώς αυτό ακριβώς το οικονομικό και νομικό πλαίσιο.

100. Βεβαίως, η διεξοδικότητα με την οποία το Γενικό Δικαστήριο οφείλει να διερευνήσει το εν λόγω οικονομικό και νομικό πλαίσιο εξαρτάται από τη φύση της επίμαχης πρακτικής. Στις περιπτώσεις που το αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αντικείμενο είναι ιδιαίτερος έκδηλος, η ανάλυση του οικονομικού και νομικού πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η εν λόγω πρακτική μπορεί ως εκ τούτου να περιορίζεται στα απολύτως απαραίτητα⁶⁶.

101. Ένα τέτοιο ιδιαίτερος έκδηλος και αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αντικείμενο υφίσταται ακριβώς όταν οι ανταγωνιστές συνάπτουν μεταξύ τους συμφωνίες για τις τιμές των προϊόντων τους⁶⁷ ή όταν ανταλλάσσουν ευαίσθητες πληροφορίες οι οποίες είναι σημαντικές για τον καθορισμό της τιμολογιακής πολιτικής εκάστου⁶⁸. Αντίθετα από ό,τι υποστηρίζουν οι αναιρεσείουσες, το άρθρο 101 ΣΛΕΕ δεν απαγορεύει μόνον τις συνεννοήσεις με αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών, αλλά και την ανταλλαγή ευαίσθητων πληροφοριών για τον καθορισμό των τιμών⁶⁹.

102. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω δεν μπορεί να προσαφθεί στο Γενικό Δικαστήριο στην υπό κρίση υπόθεση ότι δεν εξέτασε αρκούντως διεξοδικώς το οικονομικό και νομικό πλαίσιο της επίμαχης συμπεριφοράς.

103. Η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ των εξ αντικειμένου και των εκ του αποτελέσματος περιορισμών του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ θα εξαλειφόταν σε περίπτωση που οι αρχές του ανταγωνισμού και τα επιλαμβανόμενα υποθέσεων σχετικών με την εφαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού δικαστήρια στην Ένωση όφειλαν να εξετάζουν διεξοδικώς το οικονομικό και νομικό πλαίσιο ακόμη και στις περιπτώσεις πρακτικών συμπαιγνίας μεταξύ επιχειρήσεων, όπου η αντίθεση προς τους κανόνες του ανταγωνισμού είναι καταφανής.

104. Ανεξαρτήτως των ανωτέρω, κανένα από τα στοιχεία της συνάφειας, τα οποία οι αναιρεσείουσες επικαλούνται προκειμένου να καταδείξουν τον μη επιζήμιο χαρακτήρα για τον ανταγωνισμό της μεταξύ τους ανταλλαγής πληροφοριών, δεν είναι ιδιαίτερος πειστικό.

105. Πρώτον, το γεγονός ότι οι μπανάνες υπόκεινται σε οργάνωση της αγοράς στο πλαίσιο της κοινής αγροτικής πολιτικής δεν παρέχει το ελεύθερο για συνεννοήσεις μεταξύ ανταγωνιστών με αντικείμενο τον καθορισμό των τιμών ή για ανταλλαγή ευαίσθητων πληροφοριών μεταξύ των ανταγωνιστών. Αντιθέτως, ειδικά στις αγορές στις οποίες υφίσταται περιορισμένο μόνον περιθώριο ανταγωνισμού λόγω ρυθμιστικών παρεμβάσεων, απαιτείται η αποφασιστική καταπολέμηση των πάσης φύσεως μηχανοραφιών των επιχειρήσεων που ενδέχεται να είναι ικανές να νοθεύσουν το εναπομείναν πεδίο ανταγωνισμού.

65 — Αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, T-Mobile Netherlands κ.λπ. (C-8/08, EU:C:2009:343, σκέψη 27), της 19ης Μαρτίου 2015, Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής (C-286/13 P, EU:C:2015:184, σκέψη 117), και της 20ής Ιανουαρίου 2016, Toshiba Corporation κατά Επιτροπής (C-373/14 P, EU:C:2016:26, σκέψη 27).

66 — Απόφαση της 20ής Ιανουαρίου 2016, Toshiba Corporation κατά Επιτροπής (C-373/14 P, EU:C:2016:26, σκέψη 29).

67 — Αποφάσεις της 30ής Ιανουαρίου 1985, Clair (123/83, EU:C:1985:33, σκέψη 22), της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, CB κατά Επιτροπής (C-67/13 P, EU:C:2014:2204, σκέψη 51), και της 19ης Μαρτίου 2015, Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής (C-286/13 P, EU:C:2015:184, σκέψη 115).

68 — Αποφάσεις της 4ης Ιουνίου 2009, T-Mobile Netherlands κ.λπ. (C-8/08, EU:C:2009:343, σκέψεις 32 έως 37), και της 19ης Μαρτίου 2015, Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής (C-286/13 P, EU:C:2015:184, σκέψεις 119 έως 124).

69 — Ό.π.

106. Δεύτερον, κρίσιμη δεν είναι η συχνότητα της ανταλλαγής των ευαίσθητων πληροφοριών μεταξύ των ανταγωνιστών. Κατά τη νομολογία, η διαπίστωση παραβάσεως και η επιβολή προστίμου μπορούν να στηριχθούν ακόμη και σε άπαξ γενόμενη ανταλλαγή πληροφοριών, εφόσον οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις εξακολούθησαν να δραστηριοποιούνται στην αγορά και μετά από αυτήν την ανταλλαγή πληροφοριών⁷⁰. Πάντως, η συχνότητα και η περιοδικότητα βάσει των οποίων ανταλλάσσονται οι πληροφορίες με αντικείμενο αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού μπορούν ενδεχομένως να επηρεάσουν το ύψος του προστίμου⁷¹.

107. Τρίτον, ούτε οι επισημάνσεις των αναιρεσιουσών σχετικά με το μικρό μέγεθός τους και το περιορισμένο μερίδιό τους στην ευρωπαϊκή αγορά μπανάνας ασκούν επιρροή όσον αφορά το αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αντικείμενο της πρακτικής τους. Και τούτο διότι συμφωνία ικανή να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και έχουσα αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αντικείμενο συνιστά, εκ της φύσεώς της και ανεξάρτητα από τα συγκεκριμένα αποτελέσματά της, σημαντικό περιορισμό του ανταγωνισμού⁷². Η απαγόρευση αντίθετων προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικών συμπαιγνίας, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, ισχύει εξίσου για μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις, όπως και για μικρές και μεγάλες αγορές.

108. Τέλος, δεν συντρέχει προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας ούτε στην περίπτωση που το Γενικό Δικαστήριο δεν προέβη σε διεξοδική ανάλυση του οικονομικού και νομικού πλαισίου της επίμαχης πρακτικής. Τα δικαιώματα άμυνας (στη διοικητική διαδικασία) και η αρχή της κατ' αντιμωλίαν διεξαγωγής της διαδικασίας (ενώπιον των δικαστηρίων) διαφυλάσσονται εφόσον όλοι οι μετέχοντες στη διαδικασία είχαν αρκούντως την ευκαιρία να καταστήσουν γνωστή τη γνώμη τους. Αυτά τα διαδικαστικά δικαιώματα δεν μπορούν να προσβληθούν εκ του λόγου και μόνον ότι το Γενικό Δικαστήριο καταλήγει επί της ουσίας σε διαφορετική εκτίμηση από εκείνη που αντιστοιχεί στις πεποιθήσεις ενός ή περισσότερων μετεχόντων στη διαδικασία. Και τούτο διότι η ορθή επί της ουσίας εκτίμηση της επίμαχης πρακτικής αποτελεί ζήτημα του ουσιαστικού και όχι του δικονομικού δικαίου.

109. Επομένως, από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι και ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως είναι αβάσιμος.

Σύνοψη

110. Δεδομένου ότι κανένας από τους λόγους αναιρέσεως που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες δεν μπορεί να γίνει δεκτός, η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της.

VI – Δικαστικά έξοδα

111. Κατά το άρθρο 184, παράγραφος 2, του Κανονισμού του Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται, το Δικαστήριο αποφαινεται επί των εξόδων.

70 — Απόφαση της 4ης Ιουνίου 2009, T-Mobile Netherlands κ.λπ. (C-8/08, EU:C:2009:343, σκέψεις 58 και 59)· βλ., επίσης, αποφάσεις της 8ης Ιουλίου 1999, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni (C-49/92 P, EU:C:1999:356, σκέψη 121), και Hüls κατά Επιτροπής (C-199/92 P, EU:C:1999:358, σκέψη 162).

71 — Βλ., συμπληρωματικώς, προτάσεις μου στις υποθέσεις T-Mobile Netherlands κ.λπ. (C-8/08, EU:C:2009:110, σκέψεις 97 έως 107), και Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής (C-286/13 P, EU:C:2014:2437, σκέψη 125).

72 — Απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2012, Expedia (C-226/11, EU:C:2012:795, σκέψη 37).

112. Από το άρθρο 138, παράγραφοι 1 και 2, σε συνδυασμό με το άρθρο 184, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας προκύπτει ότι ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου· οσάκις οι ηττηθέντες διάδικοι είναι περισσότεροι του ενός, το Δικαστήριο αποφασίζει σχετικά με τον επιμερισμό των εξόδων. Καθότι η Επιτροπή ζήτησε να καταδικαστούν οι αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα και οι τελευταίες ηττήθηκαν, οι αναιρεσείουσες πρέπει να καταδικαστούν στα δικαστικά έξοδα. Δεδομένου ότι άσκησαν από κοινού την αίτηση αναιρέσεως, ευθύνονται εις ολόκληρον για την καταβολή των εξόδων.

VII – Πρόταση

113. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

- 1) Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.
- 2) Καταδικάζει τις αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα εις ολόκληρον.